

MARKSİZM VE HUKUK*

Marksizm ve hukuk. Ne kadar rahatlıkla kurulabilecek bir ilgi. Marksizm, mutlaka hukukla ilgilenmiştir. Hukuku incelemiştir. Öyle ya, ekonomiyle, tarihle, dinle, ahlakla, ruhlarımızla ilgilenen; kısacası insana dair pek çok konuda sözü olan Marksizm, hukuka yabancı kalmış olamaz. Marx ve Engels veya onların açtığı kuramsal damar içinde yer alanlar mutlaka hukuku incelemiş, bir hukuk teorisi inşa etmişlerdir. Feminist, postmodernist, hukuk teorileri bile var. Elbette Marksist hukuk teorisi de vardır?

Var mı?

Bu soru, tüm hukuk camiasına. Ancak, aslını isterseniz, bu soruyu, *yerleşik hukuk anlayışına* eleştirel bakmaya çalışan, bunu yaparken de fikren ve vicdanen Marksizm'e yakın olduğunu düşünenlere sormak isterim. Onlar bu sorunun doğal muhatabı.

Epey bir zaman önce, Ankara Hukuk Fakültesi'nde aldığım hukuk eğitiminde (1989-1993), Marksizm'in kıyısından geçmek bile mümkün olmadı. Ne hukuk felsefesi derslerinde ne de hukuk sosyolojisi derslerinde böyle bir akımın varlığından haberdar edildik. Örneğin, *Hukuk Felsefesi* kitabında Marx'ın ve Marksizmin adı bile anılmamaktaydı (değişti mi bilmiyorum). Kitabı okuduğumuzda, tabii hukuk akımı, tarihçi hukuk okulu, felsefi idealizm, faydacı hukuk kuramı, analitik, sosyolojik ve normativist hukuki pozitivizm, hukuki realizm, fenomenolojik hukuk anlayışı, varoluşçu hukuk kuramından haberdar olabiliyorduk.

Belki de hoca haklıydı. Olmayan bir şeyden söz etmek de mümkün değildi. Ama, Marx/Engels'in ve Marksizm içinde yer alan akımların, hukuk konusunda herhangi kayda değer bir düşünce üretememiş olduklarını düşünmek de biraz garip geliyordu bana.

Hukuki muhafazakârlığın, hukuk eğitiminin temeli olduğunu, sorgulayıcı yaklaşımların tümünün bilinçli biçimde dışlandığını sonraları anlayabildim.

Her konunun okulda öğretilmesi gerekmezdi ya. Kendi kendimize de araştırabilirdik. Araştırdım. Vardığım sonuçları burada anlatmayacağım. Marksizme yakın duran, bu yakınlığı aşarak Marksist literatürü yalamış yutmuş aşamaya erişen, "ben Marksizm filan bilmem ama solcuyum" diyen, ben "Marksizm filan bilmem ama hukuk felsefesinden anlarım" diyen arkadaşlar, bu konuda Türkçe'de yazılmış veya Türkçe'ye çevrilmiş birkaç kitap ve makaleyi bir sayınsınlar. Sayı üçü beşi aşıyorsa olumlu sonuçlara varmış olduğum düşünülebilir.

* 2003"Marksizm ve Hukuk", Hukuk Gazetesi (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Gazetesi Topluluğu Yayını), Mayıs 2003, sy.4, s.12

Marksizm toplumsal ilişkilerin, bizzat bu ilişkilerin yaratıcısı ve aktörü olan insan tarafından, kavranabileceğine ilişkin en kapsamlı iddiadır. Gerçekliği kavrama ve bilme insan etkinliğinin yaratıcılığını derinleştirmenin ve kendisi de dahil olmak üzere dünyayı -olağandan daha hızlı- dönüştürebilmesinin temelidir. Bizzat Marx ve Engels'in yazılarıyla ortaya koydukları ve sonrasında da bu damar içinde yer alan siyasal ve entelektüel etkinliklerle geliştirilen Marksizmin "bilme/anlama yöntemi", Marx tarafından bütünsel biçimde sadece, tüm diğer ilişki biçimlerinin temeli olarak üretim ilişkilerinin çözümlenmesinde kullanılmıştır. Bununla birlikte, siyaset, din ve hukuk gibi ilk elden karşılaşılan kapsayıcı toplumsal ilişki biçimlerini çözümüleme niyeti her zaman için Marx'ın tasarıları arasında yer almıştır. Bir toplumsal ilişki biçimi olarak hukuk, bütünsel bir çalışmanın konusu yapılmamış olmakla birlikte Marx ve Engels'in hukuka ilişkin, değişik konular bağlamında yaptıkları çok önemli saptaması bulunmaktadır.

Bunun ötesinde hukuk, Marx'ın düşünsel yapı ve donanımının oluşumunda, kişisel tarihinde çok önemli bir yer işgal etmektedir. Babası da hukukçu olan Marx, Üniversite'de hukuk eğitimi almıştır. Marx'ı, Hegel'i incelemeye ve sorgulamaya yönelten de hukuk alanındaki arayışlarıdır. Marx, üniversiteye girerken meslek olarak hukukçuluğu tercih etmektedir. O kadar ki, Maliye/kamu yönetimi okumasını isteyen babasını, hukuk eğitiminin ilk yılında yazdığı mektubunda (mektubunu Latince yazmış) ikna etmeye çalışmıştır. Mektup, Marx'ın, eğitim yapacağı alanın hukuk olması konusundaki kararlılığını göstermektedir. Hayatının sonraki aşamalarında, hiçbir zaman hukukçuluk yapmayacak ve hukuksal dünya kurgusundan da düşünsel olarak hızla ve sürekli uzaklaşacak olan bir insanın, babasına karşı, idari bilimler eğitime kıyasla hukuk eğitimi savunması ilginçtir. Marx, maliye alanında kariyer yapmak için, idari bilim okumak istemediğini söyleyip, hukuk okuyarak da maliyeci olunabileceğine, hatta ilerde doktora da yaparsa iyi olanaklar da bulunduğuna, örnekler vererek, babasını inandırmaya çalışmaktadır. Bu konudaki sözünü şöyle bitirmektedir: *"Gerçekten, hukuku, tüm idari bilimlere tercih ederim"*.

Marx'ın düşünsel gelişiminde hukukun yeri mutlaka incelenmelidir. Marx'ı Hegel eleştirisine götüren, hukuk konusundaki kaygılarıdır. Bu önemine rağmen, Marx, hukuku bütünsel bir inceleme konusu yapmaya zaman bulamamıştır.

Günümüzde Marksist hukuk "felsefesi", "hukuk kuramı", "hukukbilimi" veya "öğretisi"nin varlığından söz etmek mümkün değildir. Hatta Marksist hukuk akımından söz etmek bile güçtür. Marksizm ve hukuk ilişkisi günümüzde, daha alt basamaklardan kurulmak zorundadır. Marksist bilme/anlama yönteminin hukuk alanında uygulanabilirliğine ilişkin, bir hukuk akımına veya bilimine zemin hazırlayabilecek yeterli sayıda örnek bulunmamaktadır. Henüz hukukun temel kavram, kurum, kategori ve ilkeleri Marksist yöntemli çalışmalara konu olmamıştır. Hukuk kuralı, hukuksal biçim, hukuksal ilişki, hukuk öznesi, hak, hukuksal işlem vb. gibi, hukuk incelemelerinde kullanılan

hukukun temel kavramlarını (hukuk genel kuramına ait kavramları) Marksist yöntemle inceleyen, yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır. Böyle bir birikim mevcut olmadan, daha özel/somut hukuksal alanlar Marksist yönelimli incelemelere tabi tutulamamakta ya da böylesi bir heves yaratılamamaktadır.

Hukuk incelemelerini ve çalışmalarını yönlendirebilecek, bunlar için kavrayış gücüne sahip bir yöntem kazandırabilecek Marksist hukuk yöntemi/kuramı/bilimi/felsefesinin - farkı açıklama yükünden kurtulabilmek için daha genel biçimde ifade edersek Marksist hukuk yaklaşımının oluşturulması günümüzde gerçek bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Siyasal boyutları bir yana bu ihtiyaç, hukuk okuyan ve okulunu bitirdikten sonra hukuk pratiğine katılan eleştirel akıllar için de kendini hissettirmektedir.

Dört yıl ya da genellikle daha uzun bir süre hukuk eğitiminin tornasından geçen bu kafalar, zorunlu olarak bir "yarılma" yaşamaktadır. Akıllarının bir yanında eleştirel dünya görüşleri diğer yanında ise hukuk. Kesin çizgilerle ayrılmış, biri diğerinin egemenlik ve eylem alanına kesinlikle karışmamakta yeminli iki varlık biçimi. Şizofreniye ramak var.

Hukuk alanında çalışan ve düşünsel olarak hukukun deli gömleğine girmeyi sürekli reddeden ancak, hukukçu olma pratiklerinin zorlaması altında bunalan hukukçuların eleştirel bir hukuk kuramı üzerinde çalışması, bu şizofreni tehdidini bertaraf etmenin en iyi yoludur. Köklü eleştirisine rağmen yine de eleştirdiği kavramların uygulanmasına katlanmak ve aracılık etmek zorunda olan hukukçunun, düşünsel tatminsizliğinin yaratacağı hayal kırıklığının önüne geçecek, enazından bunu tahammül edilebilir kılacak tek yol, bizzat eleştirinin de önemli bir devindirici pratik olduğunun unutulmamasıdır.

Hukuk çalışmak; hukuku, Marksizm'in bilme/anlama yöntemiyle kavramak; hukukun kuramsal çalışmalardaki itibarını inşa etmek; hukuk bilmeden, devletin bilinmeyeceğini, tüm Marksist kuramcılara, siyasetbilimciler ve toplumbilimcilere anlatmak ve yaratılacak yeni kuramsal bakış açılarıyla hukukun pratik önemini hatırlatmak tüm genç hukukçuların görevidir. Bu ihtiyacı hisseden tüm hukuk öğrencilerini "hukuk okumaya" çağırıyorum.

27.4.2003

Dr. Onur Karahanoğulları

Siyasal Bilgiler Fakültesi

İdare Hukuku Öğretim Görevlisi

karahan@politics.ankara.edu.tr